

**Skjøtselsplan for Hafsås: Bergset (13/12),
Sunndal kommune, Møre og Romsdal fylke.**

Bioreg AS Rapport 2016 : 05

BIOREG AS

Rapport 2016:05

Utførende institusjon: Bioreg AS http://www.bioreg.as/	Kontaktpersonar: Finn Oldervik	ISBN-nr. 978-82-8215-312-6
Prosjektansvarleg: Finn Oldervik 6693 Mjosundet Tlf. 71 64 47 68 el. 414 38 852 E-post: finn@bioreg.as Tlf. 915 27 072 E-post: solfrid@bioreg.as	Oppdragsgjever: Fylkesmannen i Møre og Romsdal ved Geir Moen	Dato: 30.10.2016
Referanse: Lien Langmo, S. H. & Oldervik, F. G. 2016. Skjøtselsplan for Hafsås; Bergset (13/12) i Sunndal kommune, Møre og Romsdal Fylke. Bioreg AS rapport 2016 : 05. ISBN; 978-82-8215-312-6.		
Referat: Rapporten skildrar naturverdiar og artsmangfald for ein slåttemarkslokalitet på gnr 13/12, Bergset på Hafsås i Sunndal kommune. Vidare gjer rapporten greie for dei skjøtselstiltaka som bør setjast i verk for å ta vare på dei biologiske verdiane som er knytt til lokaliteten.		
4 emneord: Kulturlandskap Naturtype Skjøtselsplan Slåttemark		

Figur 1. Foto 12.07.2015, Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS ©. Bildet viser dei sentrale delane av lokaliteten, klemmt inne mellom dei seks bygningane på hyttetunet.

Innhald

Innhald	3
Føreord	4
A. Generell del	5
Slåttemarksutformingar på Vestlandet	5
Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåttemarker	6
B. Sunndal; Hafsås: Bergset (13/12).....	8
Ortofoto/kart.....	14
Bilete	14
Kjelder	16
Litteratur:	16
Munnlege kjelder:	16
Internett:	16
Vedlegg 1. Artsliste.....	17
Vedlegg 2. Definisjonar.....	18
Veiledning til skjøtelsesplanskemaet, B - Spesiell del.....	20
Søkbare eigenskapar:	20
Områdebeskrivelse.....	20
Skjøtelsesplan.....	21

Føreord

I samsvar med ei nasjonal handlingsplan for å taka vare på dei attverande slåttemarkane i Norge vart det teke initiativ til å laga dei første skjøtselsplanane for Møre og Romsdal alt i 2010. Det er Fylkesmannen ved Geir Moen som samordnar dette arbeidet i fylket. Kva gjeld den aktuelle slåttemarklokaliteten på Hafsås i Sunndal (Bergset), så vart den registrert den 12. juli 2015 av Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS etter oppdrag frå Fylkesmannen i Møre og Romsdal. Lokaliteten har vore slått/plenklipt dei fleste åra i seinare tid.

Skildring av slåttemark: Med slåttemark meinast ei open eller svært spreidd tresett semi-naturleg eng med vegetasjon som er avhengig av tradisjonell slått, og som framleis er prega av dette. Slåttemark førekjem både i innmark og utmark. Kantsoner avhengig av slått er inkludert i typen.

Teknisk definisjon: Slåttemark inngår i T 32 (NiN 2.0) Semi-naturleg eng (tidligere T4 Kulturmark i NiN 1.0) med grunnleggjande hevdform slått (Y1) og er vidare delt inn etter kalkinnhald (KA), hevdintensitet (HI) og uttørkingsfare (UF).

Vi har ikkje justert skildringa i Naturbase vesentleg, då skildringa er heilt ny.

Bergset er utskild frå bnr. 1 på Hafsås i Sunndal og ligg søraust i Sunndal kommune ved inngangen til Grøvu- og Geitådalen. Lokaliteten ligg i eit område med ganske mykje dyrkamark, men også med mange slåttemarklokalitetar.

Skjøtselsplanen for denne lokaliteten har som hovudoppgåve å taka vare på det opphavlege artsmangfaldet, og då ved ein skjøtselsmåte som liknar mest mogleg på den tradisjonelle, dvs. med minimal gjødsling og relativt sein slått, samanlikna med dagens siloslått. At lokaliteten vert slått også i framtida, er likevel den aller viktigaste føresetnaden for å oppretthalde dei verdiane som er registrert her.

Vi vil med dette få takke Fylkesmannen i Møre og Romsdal v/Geir Moen for oppdraget og for eit godt samarbeid om prosjektet. Så vil vi også rette ein takk til eigar og brukar av den aktuelle slåttemarka, Kjell Kosberg for velvilje når vi har ringt og bedt om opplysningar. Det same gjeld Reidar Råket (f. 1934), Aure som bygde seg hytte på Hafsåsen i 1957 og som har ei kone som vaks opp der. Noverande eigar av bnr. 1 på Hafsåsen vert også takka for positiv velvilje når vi har ringt og spurt om noko.

Mjosundet i Aure 30.10.2016

Rissa 30.10.2016

For Bioreg AS

Finn Gunnar Oldervik

Solfrid Helene Lien Langmo

A. Generell del

Slåttemarker er areal som vert regelmessig slått. Semi-naturleg slåttemark eller såkalla kulturmarkseng, er slåttemarker som er forma gjennom rydding og lang tids tradisjonell slått. Dei er ofte overflatelydda, men ikkje oppdyrka og tilsådd i seinare tid, og ikkje eller svært lite gjødsla. Dei vert slått seint i sesongen. Slåttemarkene vert eller vart gjerne haustbeita og ofte også vårbeita. Korleis slåttemarkene har vore skjøtta varierer noko frå stad til stad og frå landsdel til landsdel. Slåttemarkene er urte- og grasdominerte og oftast svært artsrike. Dei kan vere opne eller tresette.

Tresette slåttemarker med styvingstre som vert hausta ved lauving er i dag svært sjeldne. Slike såkalla lauvenger vart gjerne beita om våren, slått ein gong seint om sommaren og beita om hausten. I tillegg vart greinene på trea hausta til fôr med eit tidsintervall på 5-8 år. I gammal tid spelte også myr ei viktig rolle som slåtteareal (slåttemyr). Dei fleste jordvassmyrane i Noreg har tidlegare vore slått, men myrslåtten tok i stor grad slutt for ganske lenge sidan og vart praktisert berre nokre få stader fram til slutten av 1950-åra. Nokre av slåttemyrane gror att, medan andre endrar seg mindre, her er det truleg få tydelege biologiske spor frå slåttedrifta. Det er registrert få lauvenger og slåttemyrar som framleis er i hevd.

Dei ulike slåttemarkene høyrer til blant våre mest artsrike naturtypar, og er viktige også for andre organismar enn karplantar. T.d. er rundt 70 prosent av dagsommarfuglane våre knytt til open engvegetasjon (særlig urterik slåttemark) og fleire vadefuglar brukar strandenger (slått eller beita) som hekkeområde og rasteplassar under trekket. I tillegg har slåttemarker mykje å seia for mange truga artar av beitemarksopp. Slåttemark kan ikkje erstattast av beitemark, fordi dei inneheld vegetasjonstypar og fleire artar som ikkje klarer seg i område som berre vert beita. Samanlikna med naturbeitemark har slåttemark generelt det høgaste artsmangfaldet og dei største bestandane av fleire truga engartar. Gjennom historia har slåttemark vore, og vil framleis vere, om vi tek vare på dei, viktige "levande genbankar". I tillegg er dei berekraftige økosystem som har vore eit nøkkelement i norsk landbruk i fleire tusen år. Men driftsendringar på 1900-talet har ført til at slåttemark no er mellom våre mest truga naturtypar.

Slåttemarksutformingar på Vestlandet

Den store variasjonen i slåttemarksvegetasjonen i Noreg er enno berre delvis kartlagt. I det følgjande har vi likevel prøvd å peike på nokre utformingar av slåttemarksvegetasjon som er særigne for Vestlandet og dermed gir fylka her eit særskilt forvaltningsansvar. Vi gjev òg døme på nokre verdifulle lokalitetar.

I Møre og Romsdal har ein svært godt oversyn over tradisjonelle slåttemarker fordi det her nyleg er gjort ei samanstilling av kunnskapen om denne naturtypen (Jordal 2007). 178 lokalitetar vert omtala i rapporten frå dette prosjektet, og slåttemarker er registrert i 29 av dei 37 kommunane i fylket. Lokalitetane finst likevel først og fremst konsentrert innan mindre geografiske område, og kommunane Stordal (22 lokalitetar, særleg i Nørdredalen), Rauma (28 lokalitetar, særleg i øvre Romsdalen), Tingvoll (19 lokalitetar, særleg i Vågbø-Holmeide) og Sunndal (16, særleg ved fjellgardane) har flest kjende lokalitetar. Frisk fattigeng, ofte med stort artsmangfald, er truleg den viktigaste vegetasjonstypen. 64 raudlisteartar er registrert i dei registrerte slåttemarkene (13 karplantar, 1 sommerfuglart og 50 soppartar).

- Ein særleg verdifull lokalitet er Skutholmen, Fræna, der det finst eit heilskapleg fiskarbondelandskap som vert skjøtta tradisjonelt og har mange gamle kulturlandskapselement m.a. mange små 1x2-meters potetåkrar i bergskortene. Slåttemarkene vert slått med ljå. Her finst mange raudlista beitemarksopp. Staden er veglaus og kan nåast med robåt over eit 50 meter breitt sund.

- Langs Grøvvassdraget (Sunnal, utvalt for MR i 2008) og i øvre Romsdalen (Rauma) finst tørre-friske slåtte marker med fleire tørrengsartar som *Pilosella*-artar og sjeldne soppar.
- Stordal kommune har kanskje landets største bestandar av kvitkurle som i stor grad er knytt til restar av slåtte mark.
- Nordre Sunnmøre er eit kjerneområde for solblom. Meir enn 30 000 blomsterstenglar er registrert innan dette området. Dessverre er det no berre sporadisk hobby slått igjen her.

I Hordaland har m.a. Losvik (1988) studert slåtte marksvegetasjon. Viktige lokalitetar finst m.a. i Urangsvåg, Bømlo, Gjuvsland og Varaldsøy.

I Sogn og Fjordane har miljøet rundt Ingvild Austad på Høgskulen over fleire tiår forska på og gjort ei rekkje registreringar i dei tradisjonelle slåtte engene i fylket. Kystblåstjernedominerte slåtte marker finst i ytre kyststrok, m.a. i Gåsvær i Solund, og lokalitetane Sandøyna, Vilnes og Hamna i Askvoll. Ein viktig slåtte markslokalitet finst på Øvre Ormelid, ein hyllegard i Luster. Her finst tørrenger med m.a. brudespore, vanleg nattfiol og bakkesøte. Det er registrert mange slåtte marker i Sogn og Fjordane, men fleire av registreringane er gjort for relativt lenge sidan og stoda i dag er uviss. På Grinde i Leikanger finst ei flott lauveng der både trea og enga framleis vert haldne i hevd.

I Rogaland er det registrert få slåtte marker. I Funningsland, Hjelmeland finst ei dei få attverande solblomslokalitetane i fylket. Diverre vert den ikkje slått no.

Generelle råd ved skjøtsel og restaurering av verdifulle slåtte marker

Skjøtsel

Beste måten å skjøtte ei gammal, artsrik eng på, er å følgje opp den tradisjonelle driftsforma, utan gjødsling og med sein slått. Det tradisjonelle slåtte tidspunktet har variert noko frå stad til stad avhengig av klima og høgd over havet. Difor er det viktig å finne ut kva som har vore vanleg på den aktuelle lokaliteten eller i nærområdet frå gamalt av. Slått før 10. juli var svært uvanleg.

Ein bør nytte lett reiskap (ljå, tohjuls slåmaskin eller lettare traktor) der det er mogleg. Graset må bakketørkast eller hesjast før det vert fjerna. I tillegg til at ein får tørt og godt høy, er bakketørkinga viktig for at frøa til engartane både skal få modne ferdig og vert liggjande att på enga når høyet vert samla saman og køyrd vekk.

Mange stadar på Vestlandet har engene i tillegg vore beita, anten vår eller haust eller begge delar. Berre beiting kan ikkje erstatte slått, men er dette einaste moglege skjøtsel i en periode, er storfebeiting det mest skånsame. Storfeet vel ikkje ut "godbitane" slik sauene gjer. Men beitepresset må ikkje vere for stort, og ein må rekne med noko manuell etterrydding. Der ein har tidlegblømande artar, som til dømes svartkurle, er det særleg viktig at ein unngår vårbeite.

Restaurering

Når det gjeld restaurering av enger som er i attgroing og utviding av eksisterande slåtte areal er det viktig å ikkje setje i gang med meir omfattande restaurering enn det ein klarar å følgje opp med skjøtsel i ettertid.

Dersom det er mange delfelt som skal restaurerast, kan det vere lurt å ta det trinnvis over fleire sesongar. Slik vert det meir overkomeleg, og ein får erfaring med kor omfattande dei ulike tiltaka er og kor mykje ein kan vente å få gjennomført per sesong.

Hogst/grovrydding bør helst gjennomførast på frosen og gjerne bar mark. Då unngår ein skadar på undervegetasjonen, og samstundes er det enklare å få ein lågast mogleg stubbe. Rydding i snø kan vere meir tungvint. Mindre buskar og oppslag kan òg ryddast om sommaren når det er tørt og mykje av biomassen er samla i blada.

I slåtte engar som *ikkje* har vore tresette er det ikkje noko poeng i å setje att tre ved rydding, men gamle styvingstre bør få stå. Eit og anna lauvtre med fin og vid krone kan òg gjerne få stå. Alle gran/furu og framande treslag bør fjernast.

Etter hogst er det særleg viktig at alt ryddeavfall, kvist, stubbar og liknande vert samla saman og brend på eigna stader, og aller helst frakta ut av området. Dette for å unngå unødig oppgjødsling. Ryddeavfall som ligg spreidd utover vil elles fort føre til ny dominans av uønska snarveksande, konkurransesterk vegetasjon. Av same grunn er oppflising og spreiring av flis i området ikkje å tilrå.

Attståande biomasse vil ta opp noko av næringa som vert frigjort frå daude røter av tre og buskar som har vert rydda bort. Dette gir ein gjødslingsverknad som lett fører til uønska nitrogenkrevjande artar (t.d. bringebær og brennesle). Gradvis opning er difor viktig. Gjødslingsverknad saman med auka ljosinnstråling fører gjerne òg til ein del etterrenning. Det er mest effektivt å slå lauvrenningane i juli, når det er minst energi samla i rotsystemet. Dette fell normalt saman med slåttetidspunktet. Det kan likevel vere nødvendig å rydde lauvrenningar fleire gonger dei par første sesongane.

Osp spreier seg ved rotskot, og rydding kan i mange tilfelle føre til omfattande renning. Det kan difor løne seg å ringborke osp ved å skjere eit ca. fem cm breitt band rundt treet nedanfor den nedste greina. Det er viktig at snittet er såpass djupt at all borken forsvinn, slik at transporten av næringsstoff stoppar heilt opp. Det er lettast å ringborke om våren. Etter tre somrar må dei daude trea fjernast.

Stubbar må kappast heilt ned til bakken, anten i samband med hogsten eller ved etterrydding på barmark. Større stubbar vil rotne fortare om ein skil borken frå veden med eit spett eller liknande, og deretter stappar jord i mellom. Med unntak av osp og or kan ein òg unngå renningar på denne måten. Dette kan t.d. vere aktuelt i kantar som hindrar ljosinnstråling til slåttemarka.

Problemartar som bringebær- og rosekratt, brennesle og mjøduert vil normalt forsvinne ved slått over tid. Men for å få dei bort kan det i byrjinga vere nødvendig å slå fleire gonger per sesong med ljà eller krattryddar. Felt med einstape bør slåast ned med kjepp, ikkje skjerast ned. På denne måten held bregna fram med å transportere næring frå røtene, og utarmar dermed rotsystemet sitt. Bregna bør så fjernast om hausten.

For meir utfyllande stoff om skjøtsel, restaurering og hevd:

Skjøtselsboka for kulturlandskap og gamle norske kulturmarker er å finne på DN sine heimesider: <http://miljodirektoratet.no/no/Publikasjoner/Publikasjoner-fra-DirNat/Annet/Skjotselsboka/>

B. Sunndal; Hafsås: Bergset (13/12).

SØKBARE EIGENSKAPAR (for Naturbase)									
Namn på lokaliteten Hafsås: Bergset					Kommune Sunndal			Områdenr.	
ID i Naturbase BN00110028			Registrert i felt av: Solfrid Helene Lien Langmo				Dato: 12.07.2015		
Eventuelle tidligere registreringer (år og navn) og andre kilder (skriftlige og muntlige) Referanse: Langmo, S. H. L. & Oldervik, F. G. 2016. Kartlegging av utvalde naturtyper i Møre og Romsdal i 2015. Bioreg AS. Rapport 2016 : 02. ISBN 978-82-8215-307-2 Kjell Kosberg 2015. Telefonintervju. Reidar Råket, Aure og Kjell Jostein Hafsås, Grøa, begge telefonintervjua i 2016							Skjøtselsavtale: Inngått år: Utløper år:		
Hovudnaturtype: Slåttemark D01			100 % andel		Utform.: Fattig slåtteeeng (D0126)			100 % andel	
Tilleggsnaturtyper: Ingen									
Verdi (A, B, C): B			Annandokumentasjon (bilete, belagte artar m.m.)						
Påvirkningsfaktorer (kodeliste i håndbok 13, vedlegg 11) Ingen									
Stadkvalitet		Tilstand/Hevd		Bruk (no):				Vegetasjonstyper:	
< 20 m	x	God	x	Slått	x	Torvtekt		Frisk fattigeng (G4) etter Fremstad (1997).	
20 - 50 m		Svak		Beite		Brenning			
50-100 m		Ingen		Pløying		Park/hagestell			
> 100 m		Gjengrodd		Gjødsling					
		Dårlig		Lauving					
OMRÅDESKILDRING (For Naturbase og som grunnlag for skjøtselsplanen)									

INNLEIING

Lokalitetsskildringa er utarbeidd av Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS, basert på eige feltarbeid 12.07.2015 i samband med kartlegging av utvalde naturtypar på oppdrag for Fylkesmannen i Møre og Romsdal. Lokaliteten er ikkje tidlegare undersøkt av fagfolk, men vart meldt inn som potensiell slåttemark av grunneigaren. Det er registrert mange viktige kulturmarkslokalitetar i nærområda.

PLASSERING OG NATURGRUNNLAG:

Lokaliteten er stort sett identisk med eit hyttetun i Hafsåsen ved inngangen til Grøvu- og Geitådalen søraust i Sunndal kommune. Den består av ei lita eng mellom husa på ein tidlegare buplass som no er nytta som fritidsbustad. Lokaliteten er avgrensa av hus og meir gjødsle enger. Berggrunnen består i fylgje berggrunnskartet av augnegneis, granitt, foliert granitt, men tett inntil ligg også rikare berggrunn som sandstein og glimmerskifer. Lausmassane består av breelvavsetningar. Området ligg i mellom-boreal (MB) vegetasjonssone, og i svakt oseanisk (O1) vegetasjonsseksjon.

NATURTYPAR, UTFORMINGAR OG VEGETASJONSTYPAR

Lokaliteten er avgrensa som naturtypen slåttemark av utforminga fattig slåtteeng (100 %) sjølv om engene nok for det meste er intermediære og på grensa til baserike. Elles finst det stadvis fragment av noko som ligg tett opp til fukteng, for det meste grunna skuggeverknadane av skogen rundt lokaliteten. Etter NiN er lokaliteten å rekne som seminaturleg eng (T 32). Naturtypen kulturmarkseng der slåttemark er inkludert, er vurdert som; Sårbar - VU i Norsk raudliste for naturtypar frå 2011.

ARTSMANGFOLD

Innanfor lokaliteten finst ein god del bakkesoleie og engsyre. Disse er likevel ikkje dominerande. Det finst også ein god del skogstorkenebb innanfor det meste av lokaliteten, men denne er for det meste småvaksen grunna slåtten. Elles finst mellom anna marinøkkel spreidd på det meste av lokaliteten, inkludert nokre få individ av fjellmarinøkkel. Ut over dette vart det registrert artar som; bakkefrytle, blåklokke, engkvein, firkantperikum, fjellmarikåpe, flekkmure, glattmarikåpe, gulaks, harerug, hårsvæve, kvitmaure, prestekrage, svæver sp, raudknapp, raudsvingel, skogmarihand, småengkall og tiriltunge. Aust for husa finst einskilde bjørkerenningar. Ein vurderer lokaliteten å ha brukbart potensiale for sjeldne og raudlista artar av beitemarksopp.

Historikk: Det er ikkje så mykje vi veit om dette vesle bruket frå gammalt, men i følgje Reidar Råket, så var det ein Olaf Hafsås (f. 1895) som åtte og dreiv her fram til 1950-åra. Olav dreiv mest med snekking og treskjæring. I Olafs tid vart det slått med lå rundt husa på Bergset, men det er uklårt om det var husdyr her og om det vart nytta gjødsel av noko slag. Etter at Olaf fall frå var det broren, Tore som tok over drifta. Han åtte eit småbruk på Hafsås, nemleg Gjerdet eller Bjørklund som er det offisielle namnet. Også Tore dreiv med snekking og treskjæring. Tore fall frå ca 1975. Ei søsterdotter, Ingrid Smiset budde på Bergset kring midten av 1970-talet, men då Tore døydde flytta ho til Gjeret. Sidan den gongen har huset her stått tomt til Kosberg kjøpte det kring 2001. Etter at Tore døydde vart det truleg slått her av brorsonen, Erling Hafsås på bnr. 1. Husdyra hans beita nok også her så lenge han hadde dyr, dvs til om lag 1990. Sauene til andre brukarar på Hafsås beita også på Bergset til Kosberg gjerda inn tomte.

Nyare bruk: I følgje munnlege kjelder (Kjell Kosberg), så var den tidlegare nemnde snekkarverkstaden i hovudbygningen framleis intakt da den vart kjøpt av fam. Kosberg i 2001-2002. Selgjarane var Paul Leangen m.fl.. Det var dei to brørne, Peder og Erling Hafsås som dreiv snekkarverkstaden her i periodar etter 1975. Sistnemnde hadde også hovudbruket, dvs. gnr. 13/1, Østistu. Fram mot årtusenskiftet eller seinare har det ikkje vore eigne dyr i Østistu. Noverande eigar av Bergset har i følgje han sjølv (pers. meld.) aldri gjødsla jorda her og truleg har det ikkje vore gjødsla her dei siste om lag 50 år – kanskje aldri.

Situasjonen i dag: Lokaliteten er skjøtta ved meir eller mindre intensiv slått. Areal mellom husa er skjøtta med plenslått, medan areala i aust ber preg av færre slåttar per år. Her ligg det til gjengjeld ein del daudt gras, og verdien av dette arealet er noko lågare. Det er likevel inkludert i lokaliteten då ein reknar restaureringspotensialet her som svært godt. Også i dei areala som er slått oftast, fann ein marinøkkel, truleg av di at det meste av graset vert fjerna rett etter slått. Ein reknar difor lokaliteten som slåttemark, sjølv om slåtteskjøtsel med plenklippar på ingen måte er optimalt. Ovafor husa har det dei seinare åra vore rydda ein del skog, noko også marka ber preg av. Også inne i skogen utafor lokaliteten finst mellom anna ein del gulaks. Heile tomte er gjerda inne med ein skigard.

FRAMANDE ARTAR

Rabarbra som ser ut til å spreie seg aust for husa. I tillegg finst litt hagelupin.

SKJØTSEL OG OMSYN

Sein slått og bakketurking av avlinga er naudsynt for å ta vare på det biologiske mangfaldet innanfor lokaliteten. Det er også viktig å hindre rabarbra og lupinar i å spreie seg. Lokaliteten må ikkje pløyast, grøftast, sprøytast eller gjødslast. Ein bør også unngå ytterlegare inngrep i samband med hyttene. Om det er mogleg å få til, kan ein vurdere haustbeite her.

DEL AV HEILSKAPLEG LANDSKAP

Lokaliteten utgjer ein del av eit godt bevart kulturlandskap i Hafsåsen. Sjølv om mykje av jorda i dag er nytta til konvensjonell drift på hovudbruket, så finst framleis også fleire verdfulle kulturmarkslokalitetar nær det registrerte området, og fleire av desse har fått utarbeidd skjøtelsesplan dei seinare åra. Like nord og vest for lokaliteten er det registrert eit større område med beiteskog.

VERDIVURDERING:

Ut frå faktaark for slåttemark frå juni 2015 oppnår lokaliteten middels vekt for areal (litt over 0,5 daa), låg vekt for typevariasjon, raudlistearter og middels vekt for artsmangfald. Her er også potensialet for sjeldne og raudlista artar av beitemarksopp vurdert og inkludert. Den oppnår elles middels vekt på påverknad ut frå at bruken er noko for intensiv, og middels til høg vekt på tilstand. For landskapsøkologi oppnår den høg vekt i og med at den ligg nær andre kulturmarkslokalitetar. Ut frå dette oppnår lokaliteten verdien; Viktig – B, med moglegheit for auke av verdien om skjøtselen vert oppretthalden eller forbetra.

SKJØTSELSPLAN				
DATO skjøtselsplan: 31.10.2016	UTFORMA AV: Finn Gunnar Oldervik og Solfrid Helene Lien Langmo		FIRMA: Bioreg AS	
UTM 32N 6931569 498846	Gnr/bnr. 13/12	AREAL (nåværende): 0,5 daa	AREAL etter evt.restaurering:-	Del av verneområde? Nei
Kontakt med grunneier/bruker (ev /informant). Før opp tidsperioder, ev datoer. Namn: Kjell Kosberg, noverande eigar. Fleire telefonintervju hausten 2016. Telefonintervju med Reidar Råket (f. 1934), hytteeigar på Hafsås sidan 1957. Telefonintervju med Kjell Jostein Hafsås, noverande eigar bnr 1 på Hafsås.			Type kontakt (befaring, tlf, e-post med mer). Telefonisk kontakt ved ulike høve.	

MÅL:

Hovudmål for lokaliteten:

- Det langsiktige målet er at lokaliteten skal haldast i god hevd med årleg slått og fjerning av høy etter tørking på bakken eller eventuelt hesjing. B-verdien på lokaliteten skal oppretthaldast ved at populasjonar av ev raudlista artar av beitemarkssopp og karakterartar av kulturmarksengplantar skal haldast på same nivå som i dag, eller aukast. (For liste over karakterartar, sjå artslista i vedlegg 1!)
- Det er også eit mål at den typiske jamne slåttemarkstrukturen vert teke vare på eller vert forbetra. Slåttemarka skal liggja i eit ope landskap og kantsoner skal ikkje skuggast ut av skog og kratt.
- Slåttemarka skal ikkje gjødslast, sprøytast, grøftast eller pløyast. Det bør heller ikkje brukast beitepussar.
- Det skal ikkje nyttast tung traktorreiskap på lokaliteten. Til slått bør ein nytta tohjulsslåmaskin og/eller ljå.

Delmål for lokaliteten:

- Behov for tynning av skog særleg i vest og nord, samt enkelte tre i aust. Dette for å unngå utskugging av vegetasjonen i slåttemarka. Også lauvoppslag rundt huset i aust bør fjernast for å hindre spreieing inn på lokaliteten.
- Vidare spreieing av rabarbra og hagelupinar må hindrast.
- Eventuell transport med traktor må gjerast på frossen mark, eller helst utanfor lokaliteten.

Tilstandsmål artar:

- Artsmangfaldet i slåttemarka skal oppretthaldast eller helst aukast jfr. artslista i vedlegg 1.
- Populasjonar av artane i lista over karakterartar skal oppretthaldast eller helst aukast (Sjå artslista for lokaliteten i vedlegg 1!)
- Populasjonar av eventuelle raudlisteartar av beitemarkssopp eller frå andre artsgrupper som kan dukke opp skal oppretthaldast eller helst utvidast.

Mål for nedkjemping av problemarter/gjengroing:

- Artar som hagelupin og rabarbra må hindrast i å spreie seg, eller aller helst fjernast. Krattskog i kantane, særleg i nord og vest, samt rundt huset i aust må fjernast.

Tiltak:

- Årleg slått ikkje før 15.07. og helst innen 15.08., tørking av graset enten på bakken eller i hesje i minst to dagar og fjerning av høyet.
- Tynning av kantskog. Her er det ikke snakk om så store mengder, så det meste kan takast ut i løpet av dei to første åra. Kvisten må fjernast frå lokaliteten. Om denne vert brend (NB! Sjekk lokale brannforskrifter!), så skal dette gjerast på fast bål plass utanfor lokaliteten.

<p>AKTUELLE TILTAK:</p> <p>Generelle tiltak: Årlig slått ikkje før 15.07., og helst innen 15.08., tørking av graset minst to dager og fjerning av høyet</p> <p>Aktuelle restaureringstiltak, utover dei generelle: Rydding av skog i øverkant og i vestkant, samt rundt huset i aust. Kvisten må også fjernast frå området</p> <p>Aktuelle årlege skjøtselstiltak, utover dei generelle:</p>	<p>Prioritering (år)</p> <p>Årlig</p> <p>2016, 2018</p>	<p>Kostnad</p> <p>0,5 daa à kr 2000,- = kr. 1000.-</p> <p>2 dagsverk kvart av åra = kr. 5000 pr. år</p>	<p>Kontroll: (Dato) Haust</p>
<p>UTSTYRSBEHOV: Tohjulsslåmaskin, ljà, høygaffel, rive, presenning, motorsag, øks</p>			
<p>OPPFØLGING: Skjøtelsplanen skal evalueres innan, 5 år:</p> <p>Behov for registrering av spesifikke artsgrupper: Beitemarksopp er lite undersøkt.</p>			
Tilskot søkt år:		Søkt til:	
Tilskot tildelt år:		Tildelt frå:	
<p>Skjøtelsavtale parter:</p>			
<p>ANSVAR: Person(-er) som har ansvar for iverksetting av skjøtelsplanen.</p>			

Ortofoto/kart

Figur 2. Dette kartet fra Gislink viser avgrensinga av den aktuelle lokaliteten merka med raude og grøne striper. Kartet er noko unøyaktig, da til dømes heile det vesle huset i vest ligg innanfor eigedomsgrensa.

Bilete

Figur 3. Dei sentrale delane av lokaliteten, her sett frå nord mot sør, ligg inneklemd mellom hytter, uthus og badestamp, og utgjer eit lite, verdfullt restareal med slåttemark som i dag er skjøtta ved plenslått. Foto; Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS © 12.07.2015.

Figur 4. Det same området sett frå aust mot vest. Ein ser noko bakkesoleie på dette biletet, men også mellom anna mykje harerug. Foto; Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS © 12.07.2015.

Figur 5. Areala aust for husa har godt restaureringspotensiale. En bør ta sikte på å fjerne mesteparten av bjørkekratta kring husveggane her. Foto; Solfrid Helene Lien Langmo, Bioreg AS © 12.07.2015.

Kjelder

Litteratur:

Miljødirektoratet. Kartlegging av naturtyper. Verdisetting av biologisk mangfold. Ny revidert utgave av DN-håndbok 1999-13 (under revisjon).

Fremstad, E. 1997. Vegetasjonstyper i Norge. NINA Temahefte 12. 279 s.

Moen, A. 1998. Nasjonalatlas for Norge. Vegetasjon. Statens kartverk.

Lien Langmo, S. H. & Oldervik, F. G. 2016. Kartlegging av utvalde naturtypar i Møre og Romsdal i 2015. Bioreg AS. Rapport 2016 : 02. ISBN 978-82-8215-307-2

Munnlege kjelder:

Kjell Kosberg, Sandvegen 3, 6413 Molde. Eigar og brukar. Tlf.: 902 79 769. E-post: kjell@kosberg.no

Reidar Råket, 6693 Aure. Hytteeigar på Hafsåsen sidan 1957. Kona vaks opp på eit av bruka der. Tlf. 992 36 985

Kjell Jostein Hafsås, Noverande eigar av bnr. 1 på Hafsås Tlf. 900 60 442

Internett:

Dato

Nettstad

03.10.16

Miljødirektoratet, Naturbase

03.10.16

Artsdatabanken, Raudlista, Artskart og NiN

Vedlegg 1. Artsliste

Artsliste for slåttemarkslokaliteten Bergset, Hafsås, i Sunndal kommune.

Av plantar vart det i 2015 påvist:

Karplantar: Arve sp, bakkefrytle, **blåklokke***, **engkvein**, engsmelle, flekkmure*, firkantperikum, fjellmarikåpe*, fjellmarinøkkel*, føllblom, glattmarikåpe, grasstjerneblom, **gulaks***, gullris, **harerug***, hårsveve*, kornstarr*, kvitbladtistel, kvitmaure*, maiblom, marinøkkel*, myrfiol, prestekrage*, raudkløver, raudknapp*, raudsvingel, ryllik, skogfiol, skogmarihand*, **skogstorkenebb**, slirestarr, småengkall*, snauveronika, stormaure, sveve sp, sølvbunke og tiriltunge*.

Karakterartar er merka med stjerne (*), medan mengdeartar er merka med **feit skrift**.

Vedlegg 2. Definisjonar

Karakterartar vil i desse skjøtselsplanane seia planteartar som karakteriserer kulturmarkseng. Tidlegare vart desse artane ofte kalla naturengplantar og/eller seterartar. I mangel på noko betre viser vi til fylgjande rapport: John Bjarne Jordal og Geir Gaarder: Biologiske undersøkelser i kulturlandskapet i Møre og Romsdal i 1994. Planter og sopp i naturbeitemarker og naturenger. Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Landbruks-avdelingen, rapport nr. 2 - 95. ISSN 0906-0363. ISBN 82-91585-01-6. Tabellen over kulturmarksengplanter (naturengplanter) hadde nok hatt behov for ein revisjon der artsutvalet blir gjort meir spesifikt for de ulike utformingane av kulturmarkseng.

Ved å følgje denne linken kan en lasta ned rapporten til Jordal & Gaarder frå 1995. Lista står på side 15 ff i rapporten; <http://www.jbjordal.no/publikasjoner/MR1994.pdf>.

Kulturmarksengarter: Engplantar med relativt låg toleranse for attgroing og gjødsling. Oftast er dei relativt lågvaksne og krev mykje ljøs, difor blir dei ofte skugga ut av meir høgvaksne og nitrofile artar, dvs. artar som trives best på godt gjødsla mark. «Naturengplantane» er utsette i dagens kulturlandskap fordi områda der de trivst, stadig blir mindre vanlege (Jorddal og Gaarder, 1995).

I samband med utarbeiding av kartleggingssystemet **Natur i Noreg**, også kjend som NiN, er det utarbeidd lister over artar knytt til ulike naturtypar (generaliserte artslistedatasett) som mellom anna semi-naturleg eng (T 32). Desse datasetta er i sin tur brukte som grunnlag for inndeling av hovudtypen T 32 i grunntypar. I T 32 finst det i dag 21 grunntypar.

For å forstå denne inndelinga, må ein først vete kva for LKM (Lokale Komplekse Miljøvariablar) som dannar grunnlaget for naturtypen semi-naturleg eng. Desse er også omtala som gradientar. Dette er;

- Hevdintensitet (HI), som vil seie kor tydelege prega av hevd eit område er. Denne skalaen strekkjer seg heilt frå område med svært svak hevd (trinn a), som ofte tilsvarar beita skogsmark, og opp til svært intensivt hevdpreg (trinn j), som tilsvarar fulldyrka jordbruksmark
- Kalkinnhald (KA), som seier noko om kor baserikt eit område er. Skalaen strekkjer seg frå trinn a, som er svært kalkfattig, med få eller ingen basekrevjande artar, og opp til trinn i som er svært kalkrikt med mange ekstremt basekrevjande artar.
- Uttørkingsfare (UF), som seier noko om fuktigheita i marka. Denne går frå trinn a, som er frisk mark, til ekstremt tørkeutsett mark (trinn h).

For ytterlegare utgreiing om semi-naturleg eng etter NiN, sjå Artsdatabanken sine heimesider: <http://data.artsdatabanken.no/Pages/171950>.

Ytterlegare utgreiing om artsomgrepa i NiN 2.0 er gitt i vegleiar for Dokumentasjon av NiN versjon 2.1 tilrettelagt for praktisk naturkartlegging i målestokk 1 : 5000. Denne, saman med utgreiing om kartlegging etter NiN, og artikkel om korleis ulike artar fordeler seg langs viktige LKM mellom anna i semi-naturleg eng, finst på Artsdatabanken sine nettsider;

<http://data.artsdatabanken.no/KartleggingNiN>.

NB! Artiklane på Artsdatabanken sine heimesider vert oppdaterte med jamne mellomrom.

I NiN opererer ein elles med fleire uttrykk for å karakterisere artsmangfald, og korleis artane fordeler seg langs gradientane omtala ovanfor (KA, HI og UF), innanfor dei ulike grunntypene. Samla er dei artane som kan vere med å identifisere ein naturtype, i dette tilfellet semi-naturleg eng (T32), kalla for diagnostiske artar.

Skiljeartar (s) er artar som har høgare dekning/frekvens i ein av to typar som vert samanlikna. Under denne kategorien opererer ein med fleire uttrykk som

- relativ skiljeart - art som normalt har høgare dekning/frekvens i ein av to typar som vert samanlikna, men som førekjem i begge typene.
- svak relativ skiljeart (s^-)
- sterk relativ skiljeart (s^+)
- absolutt skiljeart (s^*) - art som normalt berre førekjem i ein av to typar som vert samanlikna

Eksempelvis er tyttebær rekna som ein sterk skiljeart mellom HI trinn b, og c, som tyder at tyttebæra går ut når hevdten vert for intens, som hardt beitetykk eller slått. Skogstorkenebb er rekna som sterk skiljeart mellom kalkfattig og intermediær eng, mellom KA c og d.

Tyngdepunktartar (t) er artar som har høgare frekvens og dekning i ein type (hovudtype eller grunntype) enn i eit samanliknbart utval av typar (eks andre hovudtypar i same hovudtypegruppe eller andre grunntypar som høyrer til same hovudtype). Eks. beitemarksopp er rekna som tyngdepunktartar i hovudtypen semi-naturleg eng, og som tyngdepunktartar langs gradienten hevdintensitet (HI) på trinna c og d – som tilsvarar klart hevdpreg. Som kjent forsvinn dei fleste av desse artane om området over lang tid får gro att med skog, eller om ein over lang tid gjødslar med kunstgjødsel. Begge desse tilfella er eksempel på sterk endring i hevdintensitet (HI).

Mengdeartar (m) er artar med større dekning eller biomasseandel enn 1/8 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som førekjem med 1/8 dekning eller biomasseandel innanfor eit representativt utval av 100 m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Vanleg er ein art med frekvens større enn 1/8 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som har ein frekvens større enn 1/8 innanfor eit representativt utval at 100m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Konstant art er ein art med frekvens større enn 4/5 i eit utval av enkeltobservasjonseiningar. Dette vil i praksis seie ein art som har ein frekvens større enn 4/5 innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter innanfor artens utbreiingsområde, eller innanfor eit representativt utval at 100 m²-ruter i heile Noreg, dersom arten førekjem i heile landet.

Veiledning til skjøtelsplanskjemaet, B - Spesiell del.

Skjema B- spesiell del er delt opp i tre hoveddeler: Søkbare egenskaper (for Naturbase), Områdebeskrivelse (for Naturbase og som grunnlag for skjøtelsplan) og Skjøtelsplan. For søkbare egenskaper er det viktig at de begrepene og kodene som er oppgitt brukes. Områdebeskrivelse og beskrivelse av skjøtsel skal være ren tekst som ikke blir søkbar. For mer utfyllende forklaringer, se DN-håndbok 13 2. utgave 2006 <http://www.dirnat.no/content.ap?thisId=500031188&language=0>

Søkbare egenskaper:

Områdenavn: Offisielle stedsnavn etter vedtatte rettskrivingsnormer, dvs. normalt navn fra kartblad i M711-serien. Ved bruk av navn fra økonomisk kartverk oppgis i tillegg nærmeste stedsnavn på M711-kart. Eventuelt med støttenavn i tillegg (d.v.s. lokale stedsnavn som ikke står på kart, eller områdenavn).

Områdenr.: Løpenummer. Nummeret skal være unikt (to geografisk atskilte områder kan ikke ha samme nummer) og vil i en fylkes-/nasjonal sammenstilling starte med kommunenummeret.

IID i Naturbase oppgis hvis området ligger i Naturbase fra før.

Registrert av: (Inventør/kartlegger): Angi alle som har vært med på å fremskaffe primærdata i felt.

Tidligere registrert: Angi årstall for ev. tidligere kartlegging av lokalitet. Få fram om lokaliteten har blitt undersøkt gjentatte ganger. Referanse til rapporter settes opp under Kilder mot slutten av dokumentet

Naturtype: Etter DN-håndbok 13 om naturtypekart-legging. **Utforming(er):** Etter DN-håndbok 13. usikkerhet m.m. utdypes i områdebeskrivelsen. **Mosaikk:** En lokalitet kan inneholde en småskala mosaikk som det er vanskelig å avgrense, og der avgrensingen har liten praktisk betydning for planlegging og forvaltning. Lokaliteten plasseres da i den naturtypen det er mest av, eller den som er viktigst. Andre naturtyper eller utforminger som forekommer på lokaliteten registreres som mosaikk (tilleggsnaturtyper/-utforminger, helst med prosentandeler).

Verdi: A, B, C. Usikkerhet og gradering angis i områdebeskrivelsen.

Stedkvalitet: Avgrensingens nøyaktighet beskrives i 5 kategorier. Sett kryss.

Påvirkningsfaktorer (tekniske inngrep m.m.): Etter liste i vedlegg 11 i DN-håndbok 13.

Tilstand (hev): For kulturbetingete lokaliteter oppgis tilstanden etter 5-gradert skala. Sett kryss. Under tilstand i områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende beskrivelse.

Bruk: For kulturbetingete lokaliteter oppgis *nåværende* bruk. Sett kryss. I områdebeskrivelsen nedenfor ønskes en mer utfyllende tekst om tidligere og nåværende skjøtsel.

Områdebeskrivelse

Områdebeskrivelse: Skal være forvaltningsrettet, tilpasset brukeren og må være tilstrekkelig til å kunne begrunne valg av naturtype, verdi og skjøtels- og restaureringstiltak som skal ivareta lokaliteten.

Innledning: Opplysninger om kartleggingen/ skjøtelsplanarbeidet. I hvilken sammenheng kartleggingen er gjort, hva som er gjort tidligere, om den nye beskrivelsen supplerer eller erstatter tidligere beskrivelser og lignende.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Geografisk beliggenhet og supplerende opplysninger til kartet, evt. buffersone beskrives. Hvor nøyaktig er avgrensingen? Sistnevnte kan variere, både som følge av kartleggingsmetodikk og naturgitte årsaker, og det bør skilles mellom disse to faktorene. Viktige topografiske og geologiske forhold. Viktige naturgitte faktorer som påvirker økosystemets stabilitet (skogbrann, flom, nedbør/luftfuktighet, vind).

Naturtyper, utforminger og vegetasjonstyper: Supplerende opplysninger om naturtyper, utforminger og mosaikk oppgis her, samt supplerende opplysninger om truede vegetasjonstyper og evt. andre viktige vegetasjonstyper. Hvis naturtyper/vegetasjonstyper som ikke er prioriterte er inkludert, skal dette nevnes og begrunnes (f.eks. av arnderingsmessige årsaker).

Artsmangfold: Typiske/karakteristiske/dominerende arter. I hagmark/lauveng bør ulike treslag angis, samt deres mengdefordeling. I tillegg kan arter som supplerer eller spesifiserer ytterligere i forhold til naturtype-/vegetasjonstypebeskrivelsen nevnes. Alle sjeldne, kravfulle og rødlistede arter skal listes opp med antall/mengde for artene, samt funnhistorikk.

Bruk, tilstand, påvirkning: Utfyllende opplysninger om tilstand, inngrep, andre påvirkningsfaktorer, historikk og bruk. *Bruk:* Nåværende og tidligere bruk skal beskrives. For tidligere bruk menes tradisjonell drift, (helst tilbake til før krigen). Kontinuitet i bruk/ikke bruk: Angi perioder (årstall) med ev. opphør av drift. Perioder (årstall) med ev. intensivering av drift, eks: flere slåtter pr år, økt gjødsling (type og mengde gjødsel med mer). For *tilstand* angi her eventuell avvikende skjøtsel: Slått men grasen ligger igjen, slått ved plenklipping, bare beiting osv. For slåttemyr er grøfting og slått viktig. For kystlynghei er brenning og beiting viktig. Noter type gjengroingsarter og grad av gjengroing. Avgrens gjerne på ortofoto arealer med preg av forfall. NB: (Dette blir

supplerende opplysninger til rubrikken *hev*d ovenfor) Påvkningsfaktorer kan i tillegg registreres som søkbar egenskap for alle naturtyper. For kulturlandskap kan bruk registreres som søkbar egenskap.

Fremmede arter: Forekomst og tiltak. (hvor de vokser avmerkes på ortofoto/kart).

Kulturminner: Forekomst av spesielle kulturminner i lokaliteten, eks bakkemurer, steingjerde, stakksneis osv.

- Skjøtsel og hensyn: Skjøtsel er aktive tiltak for å fremme naturverdiene. Hensyn er passive tiltak for å unngå skadelige aktiviteter for lokaliteten, eller visse former for bruk/inngrep som ikke vesentlig påvirker de naturverdiene som skal ivaretas. Konkrete forslag og behov for å ta spesielle hensyn utenfor lokaliteten bør det nevnes her. Det gis her en kortere oppsummering av det som skrives i skjøtelsplanen om mål for skjøtsel, tilstand, skjøtselstiltak, tidsplan m.m.
- Del av helhetlig landskap: Sammenheng med andre områder innenfor et større areal. Det vil ofte være aktuelt å vise til nærmere beskrivelse i dokument eller kilde på faktaarket.
- Verdibegrunnelse (Obligatorisk): A, B eller C. Angi kort hvilke faktorer som i størst grad bidrar til verdien som er satt. Eventuell usikkerhet i forhold til verdien bør nevnes. Eventuelle utviklingstrekk som støtter verdivalget, nevnes. Om lokaliteten har endret verdisetting siden forrige registrering bør dette begrunnes her. Restaureringspotensialet til lokaliteten bør inn i verdivurderinga, om (deler av) eng er i forfall.
- Merknad: Her kan det legges inn uthevet kommentar om at lokaliteten må oppsøkes på nytt, at avgrensingen er for unøyaktig m.m..

Skjøtelsplan

Dato skjøtelsplan: Dato for ferdigstilt skjøtelsplan.

Utformet av: Navn på ressursperson som har skrevet planen ev hvem som har veiledet skjøtelsplanarbeidet.

UTM: Sett inn koordinater for midtpunkt i polygonet, **Gnr/bnr:** Oppgi alle gårds og bruksnummer innen lokaliteten som skjøtelsplanen gjelder for. (Kan bli mange for store lokaliteter som kystlynghei. Her kan dere få hjelp av kommunen).

Areal (nåværende og etter evt. restaurering): Oppgi areal på lokaliteten ved registrering, om aktuelt angi også areal etter at restaureringstiltak er gjennomført dersom dette vil endre på arealstørrelsen.

Del av verneområde: Det skal noteres om området ligger helt eller delvis innenfor et verneområde.

Kontakt med grunneier/bruker: Det er meget viktig å holde god dialog med grunneier/ev. bruker under hele skjøtelsplanprosessen, slik at skjøtelsplanen blir konkret og tilpasset grunneierens behov, kapasitet og drif. Det skal dokumenteres at skjøtelsplanskriver har hatt denne dialogen, og med hvem dialogen er ført.

Mål: Deles opp i hovedmål, delmål, ev. mål for delområder, samt tilstandsmål for enkelte arter. Rødlisterarter, karakterarter, totalt antall arter. Konkretiseres med % økning innen et tidsrom, eks innen 10 år. Er lokaliteten i god hevd vil det være et mål i seg selv å beholde dagens artsinventar og fordeling. Om området ligger innefor et verneområde og har konkrete bevaringsmål som vil påvirke skjøtelsen så skal dette beskrives her.

Aktuelle tiltak: Deles opp i: *Generelle tiltak* (med henvisning til A: generell del i skjøtelsplanen), *Aktuelle restaureringstiltak, utover de generelle* dvs restaureringstiltak som er nødvendig for konkret denne lokaliteten og som ikke er beskrevet i den generelle delen. Det kan være behov for brenning, ringbarking, tidspunkt for tiltak, midlertidig plassering av kvisthauger, bekjemping av problemarter, eller spesielle *hensyn* knyttet til kulturminner, styvingstrær, hi/reir, fuktområder, adkomst til lokalitet, utkjøring av tømmer/ved, eiendomsstruktur osv.

Til sist; *Aktuelle årlige skjøtselstiltak, utover de generelle*. Eks spesifikke lokale slåttetidspunkt, behandling av høyet, bortkjøring, slått hvert år eller sjeldnere, ev før- og etterbeite, hva slags dyr, antall beitedyr, ev. tidsperioder for beiting. Lauving/styving; tidspunkt, behandling av kvister osv.

Utstysbehov: Spesielle behov for utstyr til skjøtsel/restaurering.

Oppfølging: Det bør angis årstall for evaluering av tiltakene igangsatt etter skjøtelsplanen. Om det er aktuelt med supplerende registrering av spesifikke artsgrupper så nevnes dette her.

Tilskudd/skjøtelsavtale: Gi opplysninger om det er søkt midler RMP, SMIL ev andre miljømidler, samt opplys om det foreligger skjøtelsavtale og hvor lenge den gjelder.

Ansvar: Navn på person(-er) som har ansvar for iverksettelse av skjøtelsplanen, eks grunneier/bruker for gjennomføring av tiltak, samt person i forvaltningen for oppfølging av skjøtelsavtaler med mer.